

MEKTEPSKA POUKA U VREMENU I REFLEKSIJE NA DRUŠTVENI ŽIVOT

Ahmed ADILOVIĆ
Muftijstvo travničko
a_adilovic@hotmail.com

SAŽETAK: Intencija ovog rada je analizirati važnost mektepske nastave i njen utjecaj na polaznike pouke, te refleksije na stanje u društvu. Na početku rada ukazuje se na utemeljenost mektepske pouke u izvorima islama, tj. Kur'anu i sunnetu, te tradiciji Bošnjaka muslimana. Zatim se u radu govori o glavnim karakteristikama mektepske pouke i refleksijama mektepske pouke na društveni život s obzirom na to da mektepska pouka doprinosi očuvanju identiteta, vjere, tradicije i porodičnih vrijednosti Bošnjaka muslimana. Što se tiče odnosa mektepske pouke i islamske vjeronauke, u radu se ukazuje na to da mektepska pouka i islamska vjeronauka imaju dodirnih tačaka, ali se ne isključuju, nego se nadopunjuju. Na kraju rada izvodi se zaključak o značaju mektepske pouke i ukazuje na potrebu stalnog unapređenja mekteba i mektepske pouke, kako bi bili u mogućnosti odgovoriti zahtjevima vremena i kako bi se povećao broj polaznika mektepske pouke.

Ključne riječi: mektepska pouka, Islamska zajednica, odgoj, obrazovanje, moral

1. Utemeljenost mektepske pouke u osnovnim izvorima islama

Mektepska pouka, kao vid podučavanja i odgajanja djece, svoje utemeljenje ima u izvorima islama, Kur'anu i sunnetu. Brojni su kur'anski ajeti koji se mogu dovesti u vezu s mektepskom poukom, među kojima je i sljedeći: "O vi koji vjerujete, sebe i porodice svoje čuvajte od Vatre čije će gorivo ljudi i kamenje biti, i o kojoj će se meleki strogi i snažni brinuti, koji se onome što im Allah zapovijedi neće opirati, i koji će ono što im se naredi izvršiti." (Et-Tahrim, 6) Jasno je da je jedan od glavnih načina čuvanja članova porodice od džehennemske vatre njihovo upoznavanje s osnovnim principima i propisima islama, te

njihov ispravan odgoj, što je primarna zadaća mekteba i mektepske pouke.

U drugom ajetu obraćanje je još konkretnije: "Naredi čeljadi svojoj da namaz obavljaju i ustraj u tome!" (Ta-Ha, 132) Nema dvojbe da se ovim ajetom roditeljima naređuje da od svoje djece traže da obavljaju namaz, kao jednu od temeljnih islamskih dužnosti, te da se u tome ustraje, dokle god bude potrebe. Ovdje je spomenut samo namaz – zbog njegove izuzetne važnosti, ali se iz drugih kur'anskih ajeta razumije da su roditelji dužni svoju djecu podučiti i ostalim propisima vjere i tražiti od njih da ih se pridržavaju. Budući da mnogi roditelji ne mogu djecu stručno podučiti tim propisima, organizira se mektepska pouka, kroz koju

tu obavezu izvršavaju stručna lica, tj. imami, muallimi i muallime.

Pored toga, u kur'anskim ajetima se navode primjeri kako su poslanici i istaknuti vjernici odgajali svoje potomstvo i kako su upućivali dove Allahu, dž.š., da ih učvrsti na Pravom putu. I to, također, govori koliko je važno brinuti se o podučavanju i odgajanju djece općenito, a kroz mektepsku pouku posebno.

Što se tiče hadisa koji govore o pravilnom odgoju djece, ovom prilikom navest ćemo neke. U jednom od njih navodi se da je Poslanik, a.s., rekao: "Roditelj je obavezan prema djetetu: da mu da lijepo ime, da ga lijepo odgoji, da ga poduči pismenosti, plivanju i ratnim vještinama, da ga izdržava imovinom stečenom na

halal način i da ga oženi, odnosno uda, kada dođe vrijeme za to.” (El-Hakim i drugi, u sličnim verzijama) U drugom, dobro poznatom hadisu, Poslanik, a.s., kaže: “Roditelj ne može ostaviti svome djetetu ništa bolje od lijepog odgoja.” (Et-Tirmizi i Ahmed) Ova dva hadisa, između ostalog, jasno ukazuju na izuzetnu važnost i obavezu roditelja da svoju djecu poduče principima islama i da ih lijepo odgoje.

Pored toga, Poslanik, a.s., je ličnim primjerom podučavao i odgajao svoju, ali i drugu djecu. Ibn Abbas prenosi da ga je Poslanik jedne prilike upitao: “Mladiću, hoćeš li da te podučim riječima za koje će Allah dati da ti budu korisne?” On je odgovorio: “Svakako”. Nakon toga mu je Poslanik uputio nekoliko važnih uputa i savjeta: “Čuvaj Allaha, pa će i On tebe čuvati; čuvaj Allaha, pa ćeš Ga naći ispred sebe; znaj za Njega u obilju, pa će i On znati za tebe u teškoći. Kada moliš, moli Allaha, a kada pomoć tražiš, traži je od Allaha...” (Tirmizi i drugi)

2. Karakteristike mektepske pouke na našim prostorima

2.1. Duga tradicija i kontinuitet

Mekteb i mektepska pouka jedan je od najznačajnijih i najdugotrajnijih projekata Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Mektepska pouka na našim prostorima je prisutna od kada i islam, tj. gotovo 560 godina, odnosno od 1463. godine. U nekim dijelovima istočne Bosne islam – pa tako i mektepska pouka – bili su prisutni i prije. Tako naprimjer historijski podaci govore o izgradnji prvog mekteba uz mesdžid Nesuh-bega na prostoru današnjeg Sarajeva već 1452. godine. (Kasumović, 1999:77) Ako uzmemo u obzir taj podatak, onda je ove godine punih 570 godina mektepske pouke u Bosni i Hercegovini.

Zbog promjena društveno-političkih sistema i društvenih okolnosti, status i forma mekteba i mektepske pouke se mijenjali, ali je suština do danas ostala ista: podučiti djecu

osnovnim principima islama i odgojiti ih u duhu islamskog morala. Mektepska pouka je ponekad i zabranjivana (kratko iza Drugog svjetskog rata), ali je i tada, u znatnoj mjeri, izvođena tajno, uglavnom po kućama. Njen kontinuitet nije prekidani ni u ratu, jer je u ratnim okolnostima izvođena shodno mogućnostima, pa čak i u muhadžirluku. Interesantna je paralela Bosne i Hercegovine s Turskom, u kojoj mekteb i mektepska pouka nisu nadživjeli određene izazove i neke sisteme vlasti. U Turskoj i danas postoje neki oblici podučavanja omladine vjeri, ali to nije sistemski i sveobuhvatno, kao što je slučaj kod nas sa mektepskom poukom.

2.2. Važnost cilja mektepske pouke

U aktuelnom Nastavnom planu i programu mektepske pouke, usvojenom 2017. godine, njen cilj je definisan na sljedeći način: “Osnovni cilj mektepske pouke ogleda se u tome da se polaznici na temelju Kur’ana, sunneta Božijeg Poslanika, a.s., i tradicije muslimana Bosne i Hercegovine, primjenjujući maturidijski akaid i hanefijski mezheb, kroz odgojno-obrazovni rad upoznaju i pouče osnovama islamskog vjerovanja i učenja, te osposobe za praktično življenje u islamu, shodno riječima Allaha, dž.š., u suri Alu ‘Imran, 79. ajet: “Budite (Božiji) učeni i pobožni ljudi jer vi Knjigu znate i nju proučavate!” i u suri El-Maide, 3. ajet: “...zadovoljan sam da vam islam bude vjera”, kao i da Islamska zajednica ispuni preuzeti emanet i pokaže odgovornost prema svojoj osnovnoj misiji poučavanja svojih pripadnika.” (Pravilnik, 2020:32)

Iz navedenog cilja poučavanja polaznika mektepske pouke osnovama islamskog vjerovanja i učenja, te njihovog osposobljavanja za praktično življenje u islamu, vidi se velika važnost odgojno-obrazovnog procesa mektepske pouke u sistemu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Također, iz navedenog citata, odnosno navođenja tradicije Bošnjaka muslimana kao temelj mektepske pouke, pored Kur’ana i sunneta, vidi se da Islamska zajednica u Bosni i

Hercegovini ima intenciju sačuvati i na mlađe generacije prenijeti tradiciju i način življenja islama kakvi su vladali u Bosni i Hercegovini od dolaska islama na ove prostore.

2.3. Brojnost mekteba i polaznika mektepske pouke

Prema podacima Rijasete Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, mektepska pouka se izvodi u značajnom broju mekteba i njome je obuhvaćen veliki broj polaznika. Tako se iz Zbirnog izvještaja Uprave za vjerske poslove Rijasete Islamske zajednice o mektepskoj pouci u 2020/21. godini vidi da je te školske godine mektepska pouka izvođena u 1.606 mekteba u BiH, te u 187 mekteba izvan Bosne i Hercegovine. Međutim, prema podacima iz prethodnih godina, broj mekteba u Bosni i Hercegovini je uglavnom bio veći od 1.700, tako da je taj podatak relevantniji. Pored toga, u samom Izvještaju je navedeno da su podaci izvan Bosne i Hercegovine nekompletni, što znači da je njihov broj veći.¹ Na osnovu svega, može se zaključiti da se unutar i izvan Bosne i Hercegovine mektepska pouka izvodi u blizu 2.000 mekteba.

Što se tiče broja upisanih polaznika, u istom Izvještaju se navodi da je u BiH bilo upisano 81.765 polaznika, a izvan BiH 11.861, što ukupno iznosi 93.736 polaznika. Pošto i u tom dijelu podaci izvan BiH nisu kompletni, može se kazati da je ukupan broj polaznika mektepske pouke u i izvan BiH blizu 100.000. Prema istom Izvještaju, nešto više od 70% polaznika je redovno, ali ipak i ostali koji su upisani u mekteb imaju kakvu-takvu vezu sa mektepskom poukom. S obzirom na sve, važnost mektepske pouke se vidi iz njenog izvođenja u blizu 2.000 mekteba, te iz brojke od blizu 100.000 upisanih polaznika. Ako se uz sve to uzme u obzir da je mektepska pouka na dobrovoljnoj osnovi, onda to dodatno govori o značaju i važnosti mektepske pouke.

¹ Uprava za vjerske poslove Rijasete Islamske zajednice u BiH, *Zbirni izvještaj o mektepskoj pouci u 2020/2021. godini.*

2.4. *Obrazovni segment*

Kroz mekteb djeca uče osnove vjere: temeljne istine vjere (imaski šarti), osnovne vjerske obrede (islamski šarti), učenje Kur'ana, dozvoljeno i zabranjeno u islamu, osnovne islamske vrijednosti i načela, razvijaju svijest o pripadnosti džematu, Islamskoj zajednici i ummetu, usvajaju osnovne informacije iz historije islama, njeguju ljubav prema domovini, itd. Sve to polaznicima mektepske pouke pomaže u spoznaji svijeta i Pravog puta, te u sazrijevanju njihove ličnosti i pravilnom usmjerenju u životu. To je naročito važno ako se uzmu u obzir sve brojniji izazovi u današnje vrijeme, koji omladinu usmjeravaju u pogrešnom pravcu. Iako danas imamo i druge vidove islamskog odgojno-obrazovnog djelovanja u porodicama, medresama, islamskim fakultetima, itd., mektepska pouka nema alternativu.

2.5. *Odgojni segment*

Pored obrazovnog, veoma važan segment mektepske pouke je lijep odgoj i ponašanje polaznika. Kroz mekteb djeca usvajaju pozitivne i lijepe osobine, a udaljavaju se od loših. Mektepska pouka im pomaže da shvate štetnost loših osobina (sebičnost, pohlepa, oholost, zavidnost, zloradost, laganje, varanje...) kako bi ih se čuvali i zaštitili od njih. Činjenica je da danas imamo svojevrsnu krizu moralnih vrijednosti, da se u javnom mnijenju nemoralne radnje predstavljaju kao normalne, pa čak i poželjne, te da takvo stanje najteže posljedice može imati upravo na mlade osobe. Zato je od velike važnosti da mlađi naraštaj kroz mekteb na vrijeme spozna te štetne pojave i da ne dozvoli da ih gurnu u moralni sunovrat.

Također, mektepska pouka pomaže mladima da budu svjesni koristi lijepih osobina (nesebičnost, darežljivost, iskrenost, poštenje, strpljivost, samilost, praštanje...). Između ostalog, kroz mektepsku pouku djeca i omladina se odgajaju lijepom odnosu prema svakom, te da budu korisni članovi u porodici, rodbini,

komšiluku i društvenoj zajednici. Ima više primjera ljudi koji kažu da su na njihov moralni i vjerski odgoj najveći utjecaj izvršili roditelji i imam, odnosno muallim. Što je veći procent ljudi općenito, a omladine posebno, koji usvajaju pozitivne moralne osobine, a klone se i rade na suzbijanju negativnih, to je veća šansa za zdravije i bolje društvo u kojem živimo.

2.6. *Fleksibilnost*

Shodno potrebama vremena, mektepska pouka mijenja oblik i metode, udžbenike, vrijeme izvođenja, itd. Zato i jeste opstala više od pet i po stoljeća, uprkos promjenama društveno-političkih sistema i brojnim poteškoćama na koje je nailazila. Nekada je mektepska pouka bila pomagana od vlasti, nekada je bila sastavni dio zvaničnog odgojno-obrazovnog sistema, nekada je bila nepoželjna, a nekada čak i zabranjivana. Ipak, zbog njene sposobnosti prilagođavanja novim okolnostima, ona je vršila svoju ulogu u svim situacijama i prilikama. Pred mektepskom poukom danas su novi izazovi, kao što su informacione tehnologije i online nastava, ali sistem obrazovanja u mektebu ima mogućnosti da se prilagodi i novim izazovima i da usvoji ono što je pozitivno i kompatibilno s njenim ciljevima i vrijednostima.² (Halilović, 2021:114)

3. *Refleksije mektepske pouke na društveni život*

Zbog prethodno navedenih karakteristika mektepske pouke, te zbog njene izuzetne važnosti i potrebe za njom, možemo kazati da su njene refleksije i utjecaj na društveni život velike i značajne.

3.1. *Očuvanje identiteta i tradicije*

Posljednja tri stoljeća prisutni su brojni napadi na biće i identitet Bošnjaka muslimana ovih prostora.

To se, između ostalog, dešavalo putem ratova, protjerivanja, hidžre u Tursku, oduzimanja vakufske imovine, rušenja i zatvaranja džamija i ostalih vjerskih objekata, zabrane rada mekteba i medresa, negiranja bošnjačke nacije i bosanskog jezika, asimilacije u dijaspori, itd. Kao rezultat toga, dešavao se znatan pad broja i procenta Bošnjaka muslimana na ovim prostorima, asimilacija i gubitak vlastitog identiteta, te zaboravljanje vlastite tradicije. Ipak, i u najtežim vremenima, mektepska pouka je ublažavala negativne posljedice tih kampanja i doprinosila očuvanju bošnjačkog muslimanskog identiteta i tradicije. Imajući to u vidu, možemo kazati da je uloga mektepske pouke kroz povijest bila od izuzetnog značaja, takva je i danas, a vjerovatno će imati sličnu ulogu i ubuduće.

3.2. *Kontinuitet vjerskog života*

Mektepska pouka je nezaobilazna u podučavanju novih naraštaja islamskim principima i načinu života u skladu s tim principima i pravilima. Bez mektepske pouke mnoga djeca i omladina ne bi znali ni klanjati, a kamoli neke druge obrede izvršavati. To se naročito dešavalo u periodu socijalističke vladavine, kada je kompletan vjerski život bio marginaliziran, potiskivan i prikazivan anahronim i prevladanim. Tada mnogi roditelji nisu slali djecu na mektepsku pouku, neki im čak nisu ni muslimanska imena nadijevali, mnogi su se bojali ispoljavati vjersku pripadnost i učestvovati u bilo kakvim vjerskim aktivnostima. To je sve rezultiralo postepenim smanjenjem obima vjerskog života, te vodilo ka njegovom potpunom izumiranju.

Međutim, kakva-takva mektepska pouka, uz porodični odgoj i druge vidove podučavanja mlađih naraštaja islamu i islamskom načinu života, imali su veliku ulogu u očuvanju vjerskog života, pa čak i

² Vidi: Nezir Halilović, *Izazovi savremenih komunikacijskih tehnologija klasičnim modelima mektepske pouke i iskustva online nastave*, rad objavljen u Zborniku radova

sa okruglog stola: Retrospektiva i perspektiva mekteba i mektepske pouke Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Rijaset i El-Kalem, Sarajevo, 2021., str. 114.

njegovoj djelimičnoj revitalizaciji, naročito krajem socijalističke vladavine, tj. u osamdesetim godinama prošlog stoljeća.

3.3. *Očuvanje porodičnih vrijednosti*

U okviru vjerske pouke njeni polaznici uče i o porodičnim vrijednostima, što im pomaže da budu svjesni vrijednosti porodice, kao osnovne ćelije društva. To, naravno, doprinosi zdravim odnosima u porodici, što kasnije mladima bude poticaj da i sami zasnuju svoje porodice. To je naročito važno u današnje vrijeme, kada je sve prisutnija kriza porodice i porodičnih vrijednosti, jer se putem interneta, društvenih mreža i drugih savremenih medija relativiziraju porodične vrijednosti i favorizuje drukčije shvatanje porodice i populariše devijantno ponašanje, neograničeno udovoljavanje strastima i nemoral.

3.4. *Pozitivan utjecaj na moral djece i omladine*

Mektepska pouka zasigurno ima pozitivan efekt na djecu i omladinu, ali i na porodice polaznika mektepske pouke. Naravno, negdje u manjoj, a negdje u većoj mjeri. Ipak, veliki je broj djece i omladine na koju mektepska pouka ostavi pečat i koji tokom cijelog života žive moralno i čestito, prenoseći te vrijednosti na druge. Naravno da je takva omladina spremnija da se suoči s rastućim izazovima nemorala i poroka, koji su rak-rana današnjeg društva. U današnje vrijeme više nego prije prisutan je alkohol, droga, igre na sreću, blud i ostale vrste nemoralnog ponašanja, ali što više omladina nauči o vjeri, odgoji se i živi u vjeri, to je spremnija oduprijeti se svim vrstama nemorala i raditi na oživljavanju moralnih principa i moralnog načina života u današnjem društvu.

3.5. *Doprinos izgradnji zdravijeg i boljeg društva*

Svršenici mekteba postaju srednjoškolci, fakultetlije, uposlenici, braćni drugovi i roditelji. Što više kroz mekteb usvoje pozitivnih vrijednosti,

oni su korisniji članovi društva, jer su u stanju raditi na suzbijanju negativnih pojava i pomažu ono što je dobro i pozitivno, čime doprinose poboljšanju stanja i izgradnji prosperitetnijeg društva. Činjenica je da su mito i korupcija rak-rana današnjeg društva i da su oni velika prepreka ozdravljenju i napretku društvene zajednice. S druge strane, činjenica je da islam strogo zabranjuje mito i korupciju, te da prijeti žestokom kaznom onima koji ih praktikuju. S obzirom na to, jasno je da omladina koja se odgaja i obrazuje u mektebu i koja usvaja vjerska načela i živi po njima, neće dozvoliti da bude uključena u te nečasne radnje, te da će raditi na njihovom suzbijanju. Također, jasno je da će društvo koje ima veći procent takvih svjesnih i aktivnih članova biti zdravije i naprednije u odnosu na druga društva. Takav slučaj je i s rješavanjem ostalih negativnosti i pošasti u društvu.

3.6. *Posljedice nepohađanja mektepske pouke*

Refleksije mektepske pouke na društveni život mogu se vidjeti i u obrnutoj situaciji, tj. kada nema mektepske pouke i vjerskog odgojno-obrazovnog sistema. Posljedice nepohađanja mektepske pouke najbolje smo mogli primijetiti u periodu zabrane mekteba, medresa i drugih odgojno-obrazovnih ustanova Islamske zajednice, u vrijeme vladavine socijalističkog sistema. To je bio period kada vjernici nisu imali mnoga prava, kada su se sistemski ograničavale vjerske slobode i aktivnosti i kada su vjernici-praktičari bili marginalizirani i predstavljeni kao zaostali.

U takvim prilikama mnoga muslimanska djeca nisu išla u mekteb i nisu naučila ni osnovne postulate svoje vjere, tako da su mnogi napuštali svoju vjeru i tradiciju, te se izjavljavali kao ateisti. Naravno da takve osobe poslije nisu ni svoju djecu slale u mekteb i nisu ih učile vjerskim načelima, čime se značajan broj Bošnjaka odrodio od svoga identiteta, tradicije i vjere. Posljedice toga procesa vidimo

i danas, kroz bošnjačke predstavnike koji su u najmanju ruku indiferentni prema vjeri i vjerskim aktivnostima, te one koji rade protiv interesa vjere i Islamske zajednice, što se recimo vidi na pitanjima vraćanja vakufske imovine, vjeronauke u školama, prisustva vjere u javnom životu, itd.

4. **Odnos mektepske pouke i islamske vjeronauke**

Iako mektepska pouka i islamska vjeronauka imaju dodirnih tačaka i donekle im se nastavne jedinice prepliću, treba naglasiti da su one komplementarne i da nadopunjuju jedna drugu, te da je pogrešno shvatanje da jedna drugu mogu zamijeniti. Naime, jedan broj roditelja ima takvo mišljenje, pa djecu upisuju na islamsku vjeronauku, a ne šalju ih u mekteb. To je sigurno jedan od razloga zašto imamo značajnu razliku u broju djece u mektebu u odnosu na njihov broj na islamskoj vjeronauci. Naprimjer, na području Muftijstva travničkog u 2021/2022. godini broj učenika na islamskoj vjeronauci je bio 12.554, a upisanih u mekteb 8.627, što znači da ih je 68,7% upisano i u mekteb i na islamsku vjeronauku, odnosno, 31,3% upisanih na islamsku vjeronauku nisu upisani u mekteb. Slična je situacija i na području drugih muftijstava, odnosno na području cijele Bosne i Hercegovine. Ti podaci također govore da službenici Islamske zajednice trebaju uspostaviti kontakt s djecom koja nisu upisana u mekteb (i s njihovim roditeljima) i utvrditi razlog njihovog neupisivanja u mekteb, te učiniti što je potrebno da ih što veći broj počne pohađati mektepsku pouku.

5. **Zaključak**

Imajući u vidu izuzetno dugu tradiciju mektepske pouke na našim prostorima, važnost njenog cilja i sadržaja, veliki broj djece i omladine koju obuhvata, te veliki utjecaj na društvo, možemo kazati da je značaj mektepske pouke izuzetno velik i da je ona nezamjenjiva. Mektepska

pouka igra značajnu ulogu u odgoju i obrazovanju naše djece i omladine, u očuvanju našeg identiteta i tradicije, u očuvanju vjere i moralnih vrijednosti, te ima pozitivan utjecaj na našu stvarnost i društveni život.

Zato je neophodno ustrajavati u stalnom unapređivanju mekteba i mektepske pouke, u poboljšanju kompetencija imama i muallima/muallima, te u povećanju broja polaznika mektepske pouke. Pri tome

treba jačati svijest o neophodnosti misijskog djelovanja svih službenika i svih organa Islamske zajednice. U tom slučaju može se očekivati još bolji nivo, kvalitet i rezultati mektepske pouke.

Literatura

- Begović, Ibrahim (2009). "Svijest o mektebu", *Takvim za 2010.*, 127-137. Sarajevo: El-Kalem.
- Kasumović, Ismet (1999). *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme osmanske uprave*. Mostar: Islamski kulturni centar Mostar.
- Pravilnik o mektebu i mektepskoj pouci i Nastavni plan i program mektepske pouke* (2020). Sarajevo: Rijaset Islamske zajednice u BiH.
- Trnka-Uzunović, Amira (2008). "Uloga mekteba u historiji obrazovnog sistema Bošnjaka", *Novi Muallim*, god. IX, br. 34., str. 72-77. Sarajevo.
- Trnka-Uzunović, Amira (2008). "Mekteb je stub islamskog odgoja i obrazovanja", *Novi Muallim*, god. IX, br. 35., str. 96-101. Sarajevo.
- Uprava za vjerske poslove Rijaset Islamske zajednice u BiH, *Zbirni izvještaj o mektepskoj pouci u 2020/2021. godini*. Zbornik radova sa okruglog stola: *Retrospektiva i perspektiva mekteba i mektepske pouke Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini* (2021). Sarajevo: Rijaset i El-Kalem.

الموجز

دروس الكتاتيب في الزمن المعاصر
وانعكاساتها على الحياة الاجتماعية

أحمد عادلوفيتش

إن الهدف من هذا المقال هو تحليل أهمية دروس الكتاتيب وتأثيرها في التلاميذ، وانعكاساتها على أوضاع المجتمع. في البداية يشير المقال إلى تأصيل دروس الكتاتيب في مصادر الإسلام، القرآن والسنة، وفي التراث الإسلامي عند البشائقة. ثم يتحدث المقال عن الخصائص الرئيسية لدروس الكتاتيب وانعكاساتها على الحياة الاجتماعية، نظر لما تساهم به دروس الكتاتيب في المحافظة على الهوية والدين والتراث والقيم الأسرية عند البشائقة المسلمين. أما العلاقة بين دروس الكتاتيب ومادة التربية الإسلامية في المدارس، فإن المقال يشير إلى وجود نقاط تلامس فيما بينهما، دون أن تلغي إحداها الأخرى، بل إن إحداها مكمل للآخرى. يخرج المقال باستنتاج حول أهمية دروس الكتاتيب وإشارة إلى ضرورة التحسين المستمر لهذه الدروس، حتى تتمكن من تلبية متطلبات العصر وحتى تزداد أعداد التلاميذ في دروس الكتاتيب.

الكلمات الرئيسية: دروس الكتاتيب، المشيخة الإسلامية، التربية، التعليم، الأخلاق.

Summary

MAKTAB CLASS IN TIME AND ITS REFLECTION
UPON THE SOCIAL LIFE

Ahmed Adilović

The intent of this article is to analyse the significance of the maktab class and its impact on students and its reflections upon society. In the initial part of the article, we bring some light on the sources of Islam (the Qur'an and the Sunnah) and the tradition of Bosniak Muslims wherein we find the bases for the establishment of the maktab class. Further on we discuss here the main characteristics of the maktab class and its reflections on social life keeping in mind that the maktab class teachings contribute in the preservation of the identity, faith, and family values of Bosniak Muslims. Regarding the issue of the relation between maktab class and the religious studies class, the article points out the similarities between the two stressing the fact that they complement each other. Finally, we conclude by pointing out the significance of the maktab class and the importance of continued work in the field of improving the maktab class in order to be ready to take on the challenge of the requirements of the time and to be able to increase the number of students attending the maktab classes.

Keywords: maktab class, Islamic Community, upbringing, education, morale